

Вулицями Липок

На вершині Печерського плато, між землями колишньої Печерської фортеці та Хрещатиком, розкинулись аристократичні Липки – район, де понад 200 років тому почали селитися найзаможніші жителі Києва. Прогулюючись тихими вуличками сучасних Липок, ще й сьогодні можна знайти старовинні будинки з витонченою архітектурою, насолодитися духом старовини.

Назва «Липки» походить від липової алеї, насадженої в середині XVIII століття довкола Кловського палацу і вздовж теперішньої Липської вулиці. Були тут і шовковичні гаї, а ченці Києво-Печерської лаври розводили виноградники. У рамках розширення Києва протягом 1828–1835 років зрубали липовий гай, виноградний і шовковичний сади. Сьогодні пам'ять про них збереглася лише у назвах вулиць – Липська, Шовковична, провулок Виноградний. У 1861 році було затверджено генеральний план Києва, згідно з яким, на Липках дозволялося зводити лише кам'яні одно- та двоповерхові будинки. Висотну забудову дозволили лише у 1909 році.

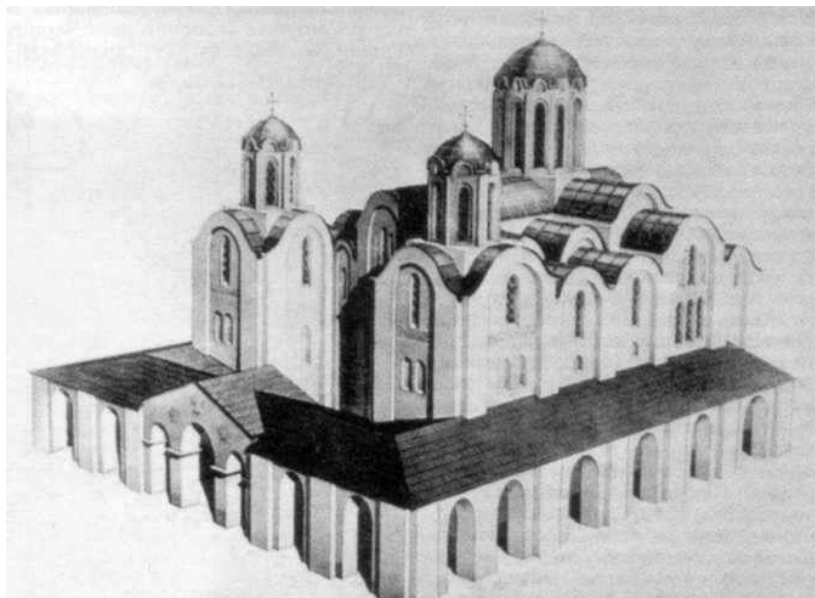
Сучасні Липки охоплюють територію, де нині пролягають вулиці Михайла Грушевського, Інститутська, Садова, Банкова, Шовковична, Лютеранська, Липська, Пилипа Орлика, Академіка Богомольця, провулки Виноградний, Кріпосний.

Унікальність Липок полягає ще й у тому, що саме в цьому районі були розташовані два палаци, обладнані для прийому царських родин, – Кловський та Маріїнський. Недаремно цю ділянку Києва називали «Палацовою».

У 1070-х роках ігумен Києво-Печерського монастиря Стефан заснував у цій місцевості Кловський (Стефанич) монастир на честь покладення ризи Пресвятої Богородиці у Влахернському храмі в Константинополі та збудував собор. Монастир, відомий під назвою «Кловський», був частково зруйнований половцями 1096 року під час нападу на Київ, а остаточно знищений 1240 року монголо-татарами, і з того часу не відновлювався.

Рештки давнього собору знайшли будівельники під час земляних робіт у 1963 році в шкільній садибі по **вул. Шовковичній, 25**, а в 1970-х роках їх

дослідила Київська археологічна експедиція Інституту археології АН України (керівник Іван Мовчан (1939–2024 рр)).

Кловський собор. Реконструкція Юрія Асеева

У більш пізні часи на території колишнього Стефанича монастиря містилося так зване Кловське подвір'я Києво-Печерської лаври. На початку XVIII століття тут звели дерев'яний палац і церкву на честь покладання ризи Богоматері. А 1750 року на цьому місці архітектор Петро Неелов та кам'яних справ майстер Степан Ковнір збудували кам'яний палац на 20 кімнат. У Кловському палаці (**вул. Пилипа Орлика, 8**) у різні роки містилися інтендантські склади, військовий шпиталь, жив губернатор, з 1812 по 1857 рік діяла Перша чоловіча гімназія, а потім, аж до 1918 року, – училище для дочок священнослужителів. У 1918–1920 роках у палаці розташовувався шпиталь та різні військові частини. Під час окупації Києва польським військом у травні-червні 1920 року будівля палацу зазнала значних пошкоджень. Після реставрації палацу в 1930-х роках у його стінах розміщувалися Інститут силікатної промисловості, Міністерство геології, у 1974–1981 роках – Музей Великої вітчизняної війни. 26 травня 1982 року в Кловському палаці відкрився Музей історії міста Києва. Але 2004 року влада виселила музей в Український дім, а палац віддали Верховному суду. Після реконструкції 2004–2009 років пам'ятка архітектури національного значення, Кловський палац, зазнав змін – було втрачено самотутній інтер'єр та характерне планування приміщень.

Кловський палац

У мальовничому куточку Києва – на Дніпровських схилах – у старовинному парку розташований Маріїнський палац, збудований в 1744 році за проектом Франческа Бартоломео Растреллі (1700–1771 рр) – архітектора італійського походження. Нині одна з архітектурних окрас української столиці Маріїнський палац є офіційною церемоніальною резиденцією Президента України.

Маріїнський палац

Навколо палацу був розбитий Царський сад (пізніше поділений на Царський і Купецький сади; у радянські часи – Першотравневий і Піонерський парки, нині – Міський і Хрещатий парки).

Між двома палацами було прокладено дорогу, що сполучала Поділ з Печерськом і йшла вздовж давнього Іванівського шляху, відомого від часів Давньої Русі (сучасна **вул. Михайла Грушевського**).

У 1787 році було розроблено перший проект розпланування вулиць на Липках, а реальна забудова розпочалася у 1800–1830-х роках, коли територію між двома палацами розбили на великі ділянки для аристократичних родин. Протягом 1830–1870-х років сформувалася мережа вулиць, що існує дотепер.

Вулиця Інститутська. Назва походить від збудованого в 1838–1842 роках Інституту шляхетних дівчат (згодом Жовтневий палац, тепер у його приміщенні міститься Міжнародний центр культури і мистецтв України). З 1944 року – за радянської окупації – вулиця мала назву Жовтневої революції. Сучасну історичну назву було відновлено 1993 року.

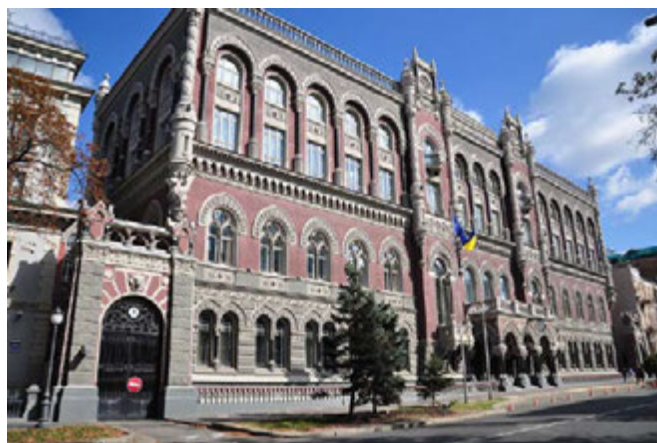
Особливо відомою вулиця стала під час подій Євромайдану 18–20 лютого, коли на ній відбулися масові розстріли мирних протестувальників. Уздовж вулиці з'явилися пам'ятні знаки на честь загиблих героїв Євромайдану.

20 листопада 2014 року депутати Київської міської ради ухвалили рішення щодо перейменування частини вулиці від Майдану Незалежності до Ольгинської на Алею Героїв Небесної Сотні.

Від Інститутської у напрямку Круглоуніверситетської пролягає **вулиця Банкова**, що виникла у 70-х роках XIX століття й отримала назву за розташованою навпроти неї будівлі **Київської контори Державного банку** (вул. **Інститутська, 9**), двоповерхової споруди, зведеної у 1902–1905 роках за проектом архітектора Олександра Кобелева (1860–1942 рр), а її головний фасад у стилі венеційської неоготики розробив архітектор Олексій Вербицький (1875–1958).

У 1934 році будівлю було реконструйовано і надбудовано третій та четвертий поверхи, а в 1991 році вона стала резиденцією Національного банку України. У 1919 році вулиця мала назву «Комуністична», у 1936 році на честь радянського партійного і державного діяча – Серго Орджонікідзе, 1992 року вулиці повернуто історичну назву – «Банкова». Вулиця відома своїми державними установами, адміністративними закладами та пам'ятками архітектури.

У першій половині XIX століття між сучасними вулицями Михайла Грушевського та Інститутською виник Підсадний провулок, оскільки він

прямував до Шовковичного і Виноградного садів. Сучасна назва вулиці – «Садова» – з'явилася з 1869 року.

Основними домінантами забудови вулиці є крило будівлі **Кабінету Міністрів України** з парного боку та сучасна будівля **комітетів Верховної Ради України** з непарного боку (**вул. Садова, №3 та 3-А**).

Зі старовинної забудови зберігся лише **прибутковий будинок** (**вул. Садова, № 1/14**), зведений 1906 року. У 1920–1930-х роках тут мешкав поет і літературознавець Михайло Драй-Хмара (1889–1939).

У 1909 році архітектор Георгій Шлейфер (1855–1913) збудував комплекс, що складався з **двох будинків (вул. Садова, №13-а та №13/14)**. Один з них – двоповерховий – він створив для своєї родини. Там згодом оселилась дочка з чоловіком. А поряд стояв п'ятиповерховий прибутковий будинок, що був розрахований на 20 квартир і обладнаний ліфтом. Ці дві споруди мали окремі парадні входи. У 1922 році будинок Шлейфера передали житловому кооперативу. Сам архітектор з родиною згодом переїхав у Францію. Цей дім став його останнім проектом у Києві. У 1940 році над двоповерховим будинком було зведено три поверхи за проектом інженера Беребена, консультантом був архітектор Павло Альошин (1881–1961). Тепер у будинку Шлейфера – квартири киян.

Після перенесення в 1934 році столиці України з Харкова до Києва сюди переїхало командування Українського військового округу. Виникла нагальна потреба в забезпеченні офіцерів житлом. Тоді ж розпочали грандіозну реконструкцію Липок. Зокрема, за проектами архітектора Йосипа Каракіса (1902–1988) звели п'ятиповерховий будинок УВО на **вул. Інститутській, 15/5** у стилі конструктивізму.

Оскільки будинок призначався для офіцерів Українського військового округу Червоної армії, у верхній частині порталів архітектор передбачив панно із зображенням червоної кінноти, виконане технікою сграфіто.

У 2002–2004 роках було надбудовано ще два поверхи. Нині будинок Каракіса є житловим, а перший поверх займають крамниці.

З іменем Йосипа Каракіса пов'язане й спорудження Центрального будинку офіцерів Збройних сил України по вул. Грушевського, 30/1 на перетині з Кріпосним провулком.

Будівля зводилась у 1914–1918 роках за проектом архітекторів Василя Кричевського (1873–1952) і Володимира Пещанського (1873–1926) для льотної школи прапорщиків. У 1931 році під керівництвом архітектора Каракіса добудовано як Будинок Червоної Армії і Флоту. У 1967 році в ньому було засновано Музей історії військ Київського Червонопрапорного військового округу. З 1995 року тут діє Центральный музей Збройних Сил України.

Перлинами архітектурної забудови Липок є старовинні особняки, які збереглися донині. Деякі з них мають власні назви.

«Шоколадний будинок» (вул. Шовковична, 17/2).

Свою популярну назву отримав через коричневий колір та великий руст, що нагадує шоколадну плитку. Будинок збудовано в 1901 році за проектом головного архітектора Києва, академіка архітектури Володимира Ніколаєва (1847–1911) на замовлення відомого промисловця, фінансиста та мецената, купця першої гільдії Семена Могилевцева (1842–1917), який жив у ньому до своєї смерті 10 серпня 1917 року. Нині тут міститься філія Київської національної картинної галереї – Мистецький центр «Шоколадний будинок» – та Дитяча картинна галерея.

Поряд, за адресою **вул. Шовковична, 19**, розташований будинок, що належав родині **баронів Ікскюль-Гільденбандів**.

Збудований 1891 року у псевдоготичному стилі за проектом інженера Миколи Вишневецького. Він мав шість 5–7-кімнатних квартир, частину з яких власники здавали в оренду. До часів незалежності будинок дійшов у пошкодженому стані. У 2000-х роках приватним коштом було проведено капітальний ремонт. На сьогоднішній день будинку повернуто первісний вигляд. Нині там розташований офіс приватної фірми.

Особняк Лібермана (вул. Банкова, 2) збудував у 1879 році архітектор Володимир Ніколаєв у садибі генерал-ад'ютанта Федора Трепова, що згодом перейшла у власність до київського купця, цукрозаводчика Симхи Лібермана.

У 1896 році Ніколаєв перебудував особняк у стилі неоренесансу. Сьогодні цей будинок є осередком Спілки письменників України.

Одним з найкращих зразків забудови Липок кінця XIX століття є **садиба Гальперіна**, розташована на розі вулиць **Грушевського і Шовковичної** (вул. Михайла Грушевського, 18/2).

Зведена у 1890-х роках архітектором Володимиром Ніколаєвим у формах і декорі венеційського палаццо доби Високого Відродження. З кінця XVIII століття на цьому місці була аптека управління громадської опіки. Від цієї аптеки, однієї з перших у Києві, походить перша назва Шовковичної вулиці – «Аптекарьська». У 1875 році ділянку на місці дерев'яної аптеки придбав директор київського промислового банку Всеволод Рубінштейн, на замовлення якого було збудовано особняк, але він жив у ньому недовго, і в історії будинок залишився відомим як особняк Гальперіна, якому, за одною з версій, Рубінштейн 1890 року продав ділянку, де в 1899 році й було зведено будинок.

У жовтні 1905 року під час єврейських погромів у Києві особняк Гальперіних пограбували. Після перевороту 1917 року та встановлення радянської влади особняк було націоналізовано. У 1970-х роках його передали Верховній Раді УРСР і з'єднали підземним тунелем з будівлею Верховної Ради. Деякий час тут містився урядовий Будинок прийомів. У 1976 році було проведено капітальну реставрацію будівлі, під час якої з боку двору було добудовано триповерховий об'єм та двоповерховий службовий флігель. Нині в особняку Гальперіна розміщуються постійні комісії Верховної Ради України.

Унікальною архітектурною спорудою раннього неоготичного стилю Києва є **Будинок з химерами (вул. Банкова, 10)**, збудований у 1901–1903 роках одним із найвідоміших архітекторів Києва Владиславом Городецьким (1863–1930) як прибутковий будинок з помешканням для своєї родини.

Будинок має шість поверхів, три з яких повернуті на Банкову, а три – нижче рівня вулиці над крутим урвищем. Оригінальність споруди вражає дивовижним декором, насиченим вигадливими скульптурами на міфологічну та мисливську тематику. Інтер'єр оздоблено художніми розписами, мармуром, ліпним декором, дерев'яним різьбленням, інкрустацією. Велику художню цінність становлять каміни відомої німецької фірми Мейсона, вітражі на мисливські теми, гвинтові сходи. У 1917 році будинок націоналізували і деякий час він використовувався як житло. Після реконструкції і ремонту, що тривали з 1998 по 2004 рік, будинок отримав статус пам'ятки архітектури національного значення, а також є Малою резиденцією Президента України, що призначена для прийому іноземних делегацій.

Особняк Аршавського (вул. Лютеранська, 23), відомий під поетичною назвою «**Будинок невтійної вдови**» – ймовірно, через те, що його головний фасад вінчає жіноча маска і під час дощу по кам'яних щочках сумної красуні невпинно течуть сльози.

За легендою, будинок належав якійсь безутійній вдові, але насправді його було збудовано 1907 року для родини купецького сина Сергія Аршавського за проектом архітектора Едуарда Брадтмана (1856 – після 1926) в стилі раннього модерну. Особняк було обладнано за останніми вимогами часу: телефон, центральне опалення, гараж. Згодом утримувати будинок видалося задорого і в 1913 році Аршавський продав його київському купцю Тев'є Мойсейовичу Апштейну. У 1918 році особняк націоналізували. Після здобуття Україною незалежності «Будинок невтійної вдови» став однією з київських офіційних резиденцій Президента України.

Вулиця Лютеранська здобула свою назву на честь німецького храму – дерев'яної кірхи Святої Катерини, збудованої на цьому місці у 1912 році для німецької колонії, яка існувала в Києві з другої половини XVIII століття.

Теперішня мурована будівля кірхи (**вул. Лютеранська, 22**) споруджена 1857 року за проектом архітектора Івана Штрома (1823–1887 рр). Здійснив будівництво та внутрішнє оздоблення художник і архітектор Павло Шлейфер (1814–1879 рр) – батько відомого київського архітектора Георгія Шлейфера. Після буремних подій 1917–1919 років та гонінь на духовенство в 1930-х храм було закрито. З набуттям Україною незалежності на початку 1990-х років було відроджено діяльність лютеранської громади. Після реконструкції 1998–2000 років оновлений храм повноцінно діє.

Нині район Липки – адміністративний центр Києва з урядовими кварталами, а більшість старих будинків, за невеликим винятком, втратили всередині свої інтер'єри, деякі переплановані, але зберегли свої вишукані фасади. Ці елітні квартали ще зберігають пам'ять про давні часи. Вони й досі виглядають урочисто й поважно.

Джерела та література

Вулиці Києва. Довідник. Київ, 1995.

Київ. Енциклопедичний довідник. Київ, 1981, с. 342–343.

Друг, О. *Вулицями старого Києва.* Львів, 2013, с. 211–303.

Друг О., Малаков Д. *Особняки Києва.* Київ, 2004, с. 10–273.

Мовчан, І., Харламов, В. Стародавній Клов. *Археологія Києва: Дослідження і матеріали.* Київ, 1979, с. 70–84.

URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Липки_\(Київ\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Липки_(Київ)).

URL: <https://kyiv24.news/publications/>.

Оксана Стець
старша наукова співробітниця
науково-дослідного відділу виставкової роботи
Музею історії Десятинної церкви